

РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ Й ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Забезпечення освіти, що дала б змогу кожному громадянину вільно обрати професію, роботу, місце навчання та проживання в межах Європейського Союзу, є провідним завданням інтеграції в освіті. Довгострокова програма Ради освіти ЄС (1984 р.) визначила два пріоритетних напрями спільної діяльності країн ЄС: 1) спільне вирішення проблем вивчення іноземних мов; 2) впровадження в освіту нових інформаційних технологій. Шляхи реалізації цих завдань є предметом інтересу українських освітян, оскільки надають можливість корегувати їх розв'язання в Україні, наближаючи таким чином нашу державу до повноцінного функціонування в сучасній Європі.

Сучасні дослідники активно вивчають розвиток освітніх процесів за кордоном. Європейську багатомовність розглядають І. Бондаренко, О. Першукова, В. Симкін, Г. Степенко. Зокрема, вони досліджують деякі питання навчання іноземних мов відповідно до вимоги створення єдиної багатомовної багатонаціональної Європи з наголосом на соціокультурному компоненті змісту навчання іноземних мов. Є. Спіцина, І. Тараненко, С. Толмачової, О. Шерстюк пропонують типологію двомовного навчання, подають дані про структуру лінгвістичної освіти та розглядають сучасні підходи до викладання іноземних мов і досвід їх вивчення у школах країн Європи. Науковці переконані, що такі дослідження мають тривати, оскільки вони становлять важливе джерело позитивних трансформацій в освіті України.

Мета статті – розглянути тенденції реалізації мовної освіти (під час навчання іноземних мов) у Великій Британії та Україні.

В умовах інтеграції в освіті відбувається формування спільних ціннісних орієнтацій, змісту, методів, форм, засобів навчання. Аналіз показує, що подібність і відмінність у функціонуванні та розвитку національних освітніх систем, зокрема в навчанні іноземних мов, визначають такі чинники: історичні, політичні, економічні, соціальні фактори; особливості культурно-національних традицій, переконань та поглядів на місце рідної й іноземних мов в освіті; сучасні міжнародні педагогічні ідеї та процеси: глобалізація, інтернаціоналізація, інтеграція, фундаменталізація, універсалізація.

Наприкінці ХХ ст. формування ідеї створення європейського виміру в освіті зумовило зосередженні уваги на розвиткові співробітництва та спільності при збереженні різноманітності й національної самобутності на противагу традиційній ролі школи, що полягала в зміцненні національної своєрідності. Врахування таких базових положень видається більш імовірним, ніж пряме запозичення чи впровадження зарубіжного освітнього досвіду. У цьому аспекті лише спеціальні порівняльні дослідження можуть наблизити до науково обґрунтованих відповідей та рекомендацій, визначити шляхи реформування з метою дієвого вдосконалення в освіті.

Аналіз документів та педагогічних публікацій показує, що у Великій Британії розвиток навчання іноземних мов відбувається в кількох основних напрямках: пошук слухних, ефективних методів, форм, технологій і засобів навчання іноземних мов; визначення мети, завдання, характеру навчання іно-

земних мов на кожному освітньому рівні; обґрунтування необхідності раннього старту в навчанні іноземних мов, тобто введення навчальної дисципліни “Іноземна мова” до змісту навчання в початковій освіті, інтегрування навчання предмета в навчальний процес початкових шкіл; запровадження обов’язковості вивчення іноземної мови всіма школярами з подовженням терміну вивчення навчальної дисципліни; введення й розширення низки курсів іноземної мови в навчальних курсах на здобуття вищої освіти.

Порівняння напрямів розвитку навчання іноземних мов щодо організації, структури, змісту навчання іноземних мов в Україні багато в чому випереджає стан розв’язання проблеми у Великій Британії. Аналізуючи законодавчі акти, педагогічні та статистичні матеріали й дані безперечно слід відзначити більш позитивний стан і умови для вивчення дисципліни й досягнення ефективності навчання на різних освітніх ланках і безсумнівні досягнення нашої країни в цій сфері. Разом з тим проблема залишається відкритою й потребує подальших зусиль, адже ми не можемо стверджувати, що за умови досить давньої традиції обов’язковості вивчення іноземної мови й у шкільній, й у вищій освіті в Україні насправді можна говорити про сформованість багатомовної нації, підготовленість більшості громадян до спілкування в сучасному багатомовному та багатокультурному світі, що зумовлює важливість порівняльного дослідження.

Прямуювання освітніх систем до певної стандартизації супроводжується впливом історично зумовлених особливостей в освіті, які дещо ускладнюють безпосереднє порівняння. Так, наприклад, неоднакова тривалість навчання у шкільній освіті як на рівні початкової освіти, так і на рівні середньої освіти: у Великій Британії початкові школи шестирічні, тоді як в Україні початкова освіта чотирирічна; принципові відмінності простежуються в структурі та організації вищої освіти в Україні й Великій Британії тощо.

Національна програма “Освіта ХХІ століття” передбачає зростання значення іноземних мов на сучасному етапі розвитку країни: у загальному списку шкільних предметів “Іноземна мова” посідає друге місце після “Державної мови”, а в недалекому минулому це місце належало “Математиці”. Водночас кількість навчальних годин на цей предмет у загальноосвітніх школах залишається невеликою (2–3 години – у початковій школі, 5–6 – у спеціалізованих, 2–3 – у загальноосвітніх середніх школах) [2, с. 1].

У Великій Британії із Національною навчальною програмою іноземну мову визначено як базову дисципліну на рівні шкільної освіти. Її обов’язкове вивчення учні розпочинають в одинадцятирічному віці. Кількість годин, виділених для вивчення іноземних мов залежить від профілю навчання учнів: під час 7–9-го років навчання – 2,5 години на тиждень, під час 12–13-го років – 2,5–3,5 години на тиждень у класах з технічним чи природничим профілем та 3,5–4,5 години у гуманітарних класах [1, с. 32].

У Великій Британії стає дедалі менше учнів, які вивчають французьку мову, а в Україні постійно зростає кількість учнів, які вивчають англійську мову. З об’єктивних причин (поширення, роль у світі) англійська – найбільш популярна серед іноземних мов, які вивчають в Україні (16 іноземних мов).

Той фактор, що зумовлює пріоритетність англійської мови як іноземної для вивчення в Україні, серйозно ускладнює вибір іноземної мови для вивчен-

ня у шкільній освіті у Великій Британії. Для жодного учня не можна передбачити, яка саме іноземна мова буде потрібна йому в дорослому житті (для українських школярів така ймовірність значно вища). Саме тому у Великій Британії підходять до шкільного етапу навчання іноземної мови, до формування навчальної програми з предмета як до етапу “ремесництва” у вивченні мови (an apprenticeship in language learning), як основи, на якій може бути побудоване подальше вивчення іноземної мови у вищій і позашкільній освіті.

Взагалі, згідно з Національною навчальною програмою, у країні було визначено перелік іноземних мов для вивчення в школі. Частина з них становлять мови, які могли бути запропоновані для вивчення лише як друга іноземна мова (арабська, бенгалі, китайська, гуджараті, іврит (суч.), хінді, японська, панджабі, урду).

“Ремесництво” розпочинається на початковому рівні з введенням до “обізнаності у мові” (awareness of language), поступовим пристосуванням до сприйняття іноземної мови (education of the ear) й ознайомлення молодших школярів зі “світом пригод” вивчення іноземної мови. На рівні середньої освіти “обізнаність у мові” стає елементом, який допомагає інтегруванню в навчання знань з різних складових змісту освіти (across curriculum).

В учнів шостих класів, студентів коледжів і університетів починають формуватись зрілі інтереси і потреби. Саме на цьому етапі, на думку британських спеціалістів, слід запроваджувати широкий вибір іноземних мов, пропонує для вивчення за допомогою методик і можливостей інтенсивного навчання мови.

У Великій Британії на шкільному рівні освіти в комплексі цілей навчання в мовній освіті пріоритетності певною мірою набула розвивальна мета, яка передбачає розвиток в учнів:

- мовленнєвих здібностей (фонетичного та інтонаційного слуху, мовного здогаду, імітації, логічного викладення думок, тощо);
- інтелектуальних і пізнавальних здібностей (різних видів пам’яті – слухової і зорової, оперативної та тривалої, уваги – довільної та мимовільної, уваги тощо);
- готовності до участі в іншомовному спілкуванні;
- готовності до вивчення нової іноземної мови й подальшої самоосвіти в галузі мовної освіти.

На рівні ж вищої освіти актуалізується значущість усього комплексу цілей навчання іноземних мов, хоча й з наголосом на практичний вимір: вміння здійснювати усне спілкування в типових ситуаціях побутової та професійної сфери спілкування, вміння розуміння на слух та читання іншомовного матеріалу.

Визначаючи тенденцію поширення у Великій Британії введення навчання іноземних мов учнів початкових шкіл, слід відзначити складність вирішення цієї проблеми для країни (такі спроби не здобули офіційної підтримки у державі) і певне лідерство нашої країни у розв’язанні питання з огляду на прийнятий в Україні у 2000 р. Закон про освіту, який передбачає обов’язкове вивчення учнями початкових шкіл певної іноземної мови. Але лідерство, що існує у межах офіційних рішень та визначеної державної політики, має бути ефективно реалізоване на практиці, щоб можна було стверджувати про справжні здобутки держави у певній освітній сфері.

Аналіз свідчить, що в цілому ситуація й умови для вивчення іноземних мов на рівні середньої освіти в Україні більш сприятливі, оскільки “Іноземна мова” тривалий час є обов’язковою навчальною дисципліною навчальної програми, тоді як у Великій Британії лише з організацією середніх загальноосвітніх шкіл стало можливим і обов’язковим вивчення іноземних мов усіма учнями з 11 до 14 років, а з часом і до досягнення учнями 16 років, що, утім, становить менший термін вивчення дисципліни британськими школярами у шкільній освіті.

Проте спроби зробити іноземні мови більш привабливими для учнів усіх рівнів здібностей привели до значної дослідницької і експериментальної діяльності з методів і форм навчання іноземних мов, формування тенденції до розмаїття іноземних мов, пропонованих для вивчення, впровадження курсів іноземної мови, що передбачають вивчення дисципліни з професійною орієнтацією, тобто виділення різних рівнів освітніх досягнень з навчальної дисципліни. Сформовано більш послідовне офіційне урядове бачення проблеми, яке визначило, що вміння спілкуватись з іноземцями їх рідною мовою не лише корисне для окремої особи, а становить економічну та культурну користь для країни: відкриває можливості у торгівлі, міжнародних відносинах, науці, туризмі й інших галузях [3, с. 1].

Реформи шкільної освіти у Великій Британії, ситуація з навчанням і вивченням іноземних мов позначилася на сфері вищої освіти. Поява нових вищих навчальних закладів сприяла модернізації визначення цілей, завдань, змісту вищої освіти, що мало безпосереднє значення для навчання сучасних іноземних мов. На противагу українській системі вищої освіти у Великій Британії вивчення іноземної мови і досі не є обов’язковим для всіх здобувачів вищої освіти. Своєрідність навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах Великої Британії визначається наголосом на практичних професійних аспектах вивчення дисципліни, свобода вибору іноземної мови, хоча й обмежена певною мірою, для вивчення у вищій освіті відіграє важливу роль у посиленні внутрішньої мотивації до оволодіння іноземною мовою.

Характерним для країни є введення у вищій освіті курсів подвійної спеціалізації, у яких однією з профільюючих дисциплін виступає іноземна мова. Більшість студентів, які вивчають іноземні мови у вищих навчальних закладах, навчаються саме за такими курсами.

Як окремий напрям у вищій освіті й у навчанні іноземних мов, зокрема, виділено спрямованість на самостійну навчальну діяльність студентів, активізацію їх навчальної діяльності, розвиток і розкриття творчих здібностей.

У межах підготовки вчителів іноземних мов у Великій Британії простежується:

- вимога про обов’язковість здобуття спеціальної педагогічної підготовки спеціалістів-фахівців з лінгвістики;
- оновлення змісту підготовки вчителів-лінгвістів із спеціальною орієнтацією на навчання учнів усіх рівнів здібностей та посиленням методичної підготовленості вчителів мови до впровадження комунікативного підходу в навчанні іноземних мов і педагогічної технології;

– посилення інтересу до особи вчителя, його педагогічних та психологічних якостей на основі теорії “педагогічної рефлексії” – акцентуації усвідомлення й аналізу власної педагогічної діяльності;

– поширення пріоритетності ідей і практики післядипломної підготовки вчителів іноземних мов.

Об’єднання Європи та поглиблення міжнародного співробітництва, попит європейського ринку праці висувають нові вимоги до володіння іноземними мовами. Процес їх вивчення перетворюється на важливий елемент загальної освіти, і значення його в європейських освітніх закладах постійно зростає. Більше того, у вимогах Європейського Союзу тепер вже міститься положення про те, що якнайбільше громадян Європи повинні володіти двома іноземними мовами, крім рідної [4]. Наближеність до європейських міжнародних економічних, політичних, культурних, освітніх організацій дає змогу британським дослідникам більшою мірою використовувати міжнародний теоретичний і практичний досвід у галузі навчання іноземних мов та брати активну участь у спільних дослідженнях і проектах.

У цілому як в Україні, так і у Великій Британії простежується прямування до більш раннього старту у вивченні іноземних мов на шкільному рівні освіти, що, в свою чергу, дає змогу на цьому ж освітньому рівні вводити вивчення другої й третьої іноземних мов. При цьому робиться наголос на особистісно орієнтованому навчанні з урахуванням вікових та інших індивідуальних характеристик і потреб учнів.

У британських педагогічних джерелах відстоюється ідея, що навчання першої іноземної мови має готувати підґрунтя для вивчення інших іноземних мов. Тобто висувається завдання розробки дидактики, яка показувала б як від вивчення однієї мови перейти до іншої, дидактики “латерального” навчання іноземних мов, спрямованої на раціональне використання спільних елементів кількох іноземних мов та їх взаємну підтримку (Lateral Language Learning).

Висновки. Проведений аналіз дає підстави зробити такі висновки: 1) проблема ефективних рішень у навчанні іноземних мов є актуальною не лише в Україні, а й у Великій Британії, країні Європейського Союзу; 2) кроки щодо її розв’язання здійснюються практично на всіх освітніх рівнях; 3) актуальним є пошук ефективних методів і форм навчання іноземних мов, стимулювання до їх вивчення, переконання спільноти у практичних перевагах володіння іноземними мовами в сучасному світі.

На подальше вивчення і висвітлення заслуговують питання змісту навчання іноземних мов, забезпечення послідовності змісту навчання на різних освітніх рівнях, використання ефективних сучасних технологій у мовній підготовці.

Література

1. Бондаренко И.П. Иностранные языки в системе школьного образования стран – членов ЕЭС / И.П. Бондаренко // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 3. – С. 31–35.
2. Звіт про результати допроектного базового дослідження системи удосконалення (післядипломної освіти) вчителів англійської мови // Британська Рада. – 1998. – Березень. – 57 с.
3. Foreign Languages in the School Curriculum. A Draft Statement of Policy. – DES and Welsh Office. – 1986. – June.

ЛЕВЧЕНКО Я.Е.

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР УСПІШНОСТІ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток системи педагогічної освіти України в напрямі багаторівневості, варіативності стимулює пошук таких її моделей, які дають студентам змогу реалізувати у процесі навчання особистісний потенціал, активізують механізми ефективного освоєння професії. Студенти, які обрали педагогічну професію, не схожі один на одного: у кожного своя ієрархія мотивів і цінностей, свої здібності, досвід, типологічні властивості нервової системи, але кожен з них розглядає педагогічну діяльність як оптимальний для себе спосіб самореалізації. Це пояснює необхідність перетворення педагогічного ВНЗ на середовище, що сприяє формуванню професійно-педагогічної спрямованості особистості та становленню індивідуальності майбутнього вчителя.

У сучасній соціально-політичній і культурно-історичній ситуації, яка склалася в Україні, освіта повинна стати однією з умов відродження та розвитку самої держави, а фаховий рівень молодих спеціалістів – фундаментальною умовою кардинальних суспільних змін. Таким чином, актуальність проблеми формування професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів зумовлена необхідністю підготовки висококваліфікованих і грамотних учителів.

Дослідники розглядають формування особистості майбутнього педагога як тривалий, поетапний процес, який забезпечується підготовкою до професійного навчання, тобто організацією на належному рівні профорієнтаційної роботи в школі (Є.О. Климов, Л.О. Ковальова, В.С. Мерлін, К.К. Платонов та ін.); виявленням професійних здібностей при відборі абітурієнтів з орієнтацією на професію вчителя із застосуванням комплексних психологічних методик (Н.В. Кузьміна, Д.Ф. Ніколенко, В.О. Сластьонін та ін.); власне професійним навчанням студентів протягом усього навчального періоду у ВНЗ (М.І. Дьяченко, В.І. Загв'язинський, Г.І. Щукіна та ін.).

Важливою ланкою досліджень є цілеспрямоване формування професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів у процесі психолого-педагогічної орієнтації майбутніх учителів на педагогічну діяльність. При цьому особливої актуальності для студентської молоді на початку самостійного життя набувають питання сенсу життя, його призначення, визначення власного “Я”, етики та моралі, психології самопізнання (Б.Г. Ананьєв, І.С. Кон, О.М. Леонт'єв, Д.І. Фельдштейн.), становлення індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя (Є.О. Климов, В.С. Мерлін, А.В. Петровський, А.В. Торхова).

Мета статті – розкрити особливості психолого-педагогічного процесу при формуванні професійно-педагогічної спрямованості особистості та становлення індивідуального стилю діяльності майбутніх учителів.